

LEREN FILOSOFEREN DIENT VELE DOELEN IN HET BASISONDERWIJS

Filosoferen? Dat kan én doet iedereen!

Kinderen zijn niet alleen op school voor taal, rekenen, geschiedenis en aardrijkskunde. Het onderwijs wil ook dat zij zich ontwikkelen tot sociale en verantwoordelijke burgers, die, zeker in deze tijd, goed nadenken over wat ze weten, denken, vinden en doen. Filosofie is bij uitstek geschikt om aan die ontwikkeling bij te dragen en zou als vak een plek verdienen in het curriculum.

TEKST MARRIGJE DE BOK
FOTOGRAFIE SPANJER

Voordat we ingaan op het nut van filosoferen, zou je onder woorden kunnen brengen wat filosoferen nu precies is?

'Jazeker. Er zijn veel vooroordelen over filosofie, de één vindt het vaag en zweverig, de ander juist te theoretisch en abstract. De waarheid ligt, zoals meestal, ergens in het midden. Scholen verwarren een filosofisch gesprek soms met sociaal-emotionele gesprekken, maar daarin gaat het om gevoelens en ervaringen van individuen. Terwijl we met filosofie als het ware uitzoemen, op zo'n manier dat we het individuele loslaten en op zoek gaan naar wetmatigheden, inzichten of theorieën waar we allemaal iets aan kunnen hebben. We gebruiken dan de ratio om dingen te begrijpen en om sterker in het leven te staan. Filosofie beslaat daarmee een veel breder gebied; het gaat bijvoorbeeld over geluk en vriendschap, gelijkwaardigheid, maar ook over tijd, of ruimte, of het leven op zich.'

Ik heb geleerd dat je altijd meerdere mogelijkheden kunt overwegen!

Filosofie roept ook vaak meer vragen op dan dat het antwoorden geeft?

'Ja, dat klopt. Het belangrijkste is dat filosofie ons brein aan het werk zet. Vaak hebben we snel een antwoord klaar, zonder al te veel na te denken. Onze hersenen hebben een lui stuk en een analytisch stuk en filosofielessen zetten juist dat analytische deel aan. Zo gaan kinderen echt nadenken over wat ze vinden of wat ze denken te weten. En ja, soms vinden ze dan geen antwoord maar nog meer vragen.'

Wat levert dat denken op voor kinderen op school, ofwel wat maakt filosofie zo geschikt voor de basisschool?

'Met analytisch denken ontwikkel je het kritisch denken, dat is enorm belangrijk in deze tijd. We hollen vaak achter meningen aan, op social media vooral, denken snel dat iets zo is. Als kinderen leren om goed over hun meningen na te denken, kunnen ze

FABIEN VAN DER HAM

Kinderboekenschrijfster Fabien van der Ham kwam al vaak op scholen voor gastlessen, voordat ze zich in de filosofie specialiseerde. Het filosoferen is letterlijk aan de keukentafel begonnen. 'Als er in een bos een boom omvalt maar er is niemand om het te horen, maakt dat dan wel geluid?' Met die vraag wist ze haar drie kinderen te boeien en bracht ze het gedoe aan tafel tot rust. Fabien wilde er verder mee, volgde een opleiding, ontwikkelde materialen, spellen en lessen, ging bloggen en schreef sindsdien alleen nog kinderboeken over filosofie. Ze geeft alles zelf uit via haar bedrijf *Filosovaardig*, traint leerkrachten en geeft filosofielessen op scholen. Kijk voor meer informatie op Filosovaardig.nl.

er de verantwoordelijkheid voor nemen. Dan kom je al snel op ontwikkeling van burgerschap, iets dat heel belangrijk is in ons onderwijs. Bovendien blijkt in de praktijk dat er veel kerndoelen aan bod komen bij filosofieles. Denk aan mondelinge taalontwikkeling, kunstzinnige oriëntatie, literatuur, actualiteit, oriëntatie op jezelf en de wereld en mens en maatschappij. Verder dragen filosofielessen bij aan persoonsvorming en aan meer begrip en daarmee respect voor de ander. Uit een Brits onderzoek blijkt dat er minder gepest wordt op scholen die filosofie in het curriculum hebben. Al met al zie ik zoveel voordelen dat het eigenlijk zonde is om filosofie niet te gebruiken in het onderwijs, het is haast onmisbaar.'

Vanuit Filosovaardig heb je lessen en materialen ontwikkeld en boeken over filosoferen geschreven. Hoe ziet het eruit als een school jou in huis haalt?

'Dat is verschillend. Ik kom veel in plusklassen, dan geef ik een reeks lessen. Vragen scholen mij voor reguliere klassen, dan koppelen ze filosofie vaak aan projecten, over cultuur, beeldende kunst of bijvoorbeeld poëzie. Vaak is dat één filosofieles in een groter geheel. Dat is eigenlijk wel te weinig om de kinderen en de leerkracht echt te laten ervaren wat filosofie is en hoe leuk en zinvol het kan zijn. De start van een filosofisch gesprek is belangrijk, dat moet een goede 'denkprikkel' zijn. Ik begin met een verhaal, een kunstwerk, een gedicht of een actualiteit. Iets dat vragen oproept of veront-

waardiging, zodat er iets gebeurt in de hoofden van de kinderen. Het spreekt de verbeeldingskracht aan, activeert het creatieve brein en dat kan zorgen voor nieuwe gedachten bij de kinderen.'

Heb je een idee hoe het komt dat het overwegend plusklassen zijn die met filosofie aan de slag willen?

'Tja, daar speelt een vooroordeel, namelijk filosofie is moeilijk en je moet er slim voor zijn'. Maar mijn zoon stelde op zijn derde al filosofische vragen en hij is zeker niet de enige! Het zit in de mens om zich dergelijke vragen te stellen en als we dat niet hadden gedaan, hadden we nooit wetenschap gehad. Alle kennis die we hebben, is gestart met filosofische vragen. Vinden we een antwoord, dan wordt dat wetenschap en andere vragen zullen altijd vragen voor ons blijven.'

Met andere woorden, filosofie is voor alle kinderen fijn en nuttig?

'Ja, absoluut! Intelligentie kan juist in de weg staan; mensen die veel snappen en weten, denken al snel: het zit zo, ze hebben vaker aannames. Een jongen in een plusklas was enorm op kennis gericht, alles wat we niet kunnen weten, negeerde hij liever. Langzaam hoorde ik hem vaker dingen zeggen als: 'Het hangt er vanaf, het kan zo zijn of juist anders.' Bij de evaluatie vertelde hij dat hij had geleerd dat je altijd meerdere mogelijkheden kunt overwegen! Anderzijds kunnen de zogenoemde zwakkere leerlingen juist veel baat hebben bij filosofie. Als een kind moeite heeft met leren, bij-

Bij een filosofisch gesprek is een antwoord nooit goed of fout.

voorbeeld door dyslexie, maar wel goed kan filosoferen, krijgt het daarmee een enorme opsteker. Eén meisje was heel onzeker omdat ze altijd zo twijfelde, maar dat maakte haar juist een goede filosofe. Door haar twijfel ontdekten we met de groep nieuwe en interessante standpunten. In feite kan iedereen filosoferen en sterker nog, iedereen filosofeert al van nature.’

‘Soms kijk ik naar de klok en dan denk ik: tijd is gewoon bedacht.’

minder strikt zijn in ‘hoe het hoort’. Leerkrachten zijn opgeleid om sturend te zijn, naar het juiste antwoord toe. Ze hebben ook veel invloed op de persoonsvorming van kinderen, op wat hoort of niet, of goed is of niet. Maar bij een filosofisch gesprek is een antwoord nooit goed of fout en moet de leerkracht juist

heel neutraal zijn. Dat kan best lastig zijn om je eigen te maken. Anderzijds, goede filosofielessen geven is een vak apart, dus het is ook goed om daar specialisten voor in te schakelen.

Ik geef veel trainingen aan leerkrachten, er zijn er steeds meer die vanuit hun eigen interesse in de klas aan de slag gaan met filosofie. Schoolbreed gaat het nog wat trager. Maar het komt via die leerkrachten wel bij de directies terecht en ik hoop dat het zich zoals een olievlek uitbreidt.’

Hoe zou jij het graag zien, zoveel mogelijk leerkrachten laten trainen om zelf filosofieles te geven of kunnen scholen beter vakleerkrachten zoals jij inhuren?

‘Misschien beide en het zou mooi zijn als er op de pabo aandacht voor is. Dan zou dat samen moeten gaan met een andere manier van denken, wat meer loslaten, openstaan voor allerlei meningen,

Een goudvis in de zee

Een goudvis in de zee is het nieuwe kinderboek over filosofie van Fabien van der Ham. Het is geschreven voor kinderen van 4 tot 7 à 8 jaar. ISBN 978-90-81-97178-2 | Prijs € 21,50.

Het boek bestaat uit tien geïllustreerde verhalen, gebaseerd op uitspraken van kinderen zelf. Bij elk verhaal staat een stukje over denkbeelden van een bekende filosoof. Dat maakt het boek voor langere tijd bruikbaar; een verhaaltje voor de kleuter, verdieping met de ‘filosofieweetjes’ voor de wat oudere kinderen.

Fabien: ‘Filosoferen met kleuters is mooi, zij zitten nog niet vast in kennis en reageren heel puur. Het is frappant hoe filosofisch jonge kinderen kunnen denken. Zo zei een meisje bij een gesprek over tijd: ‘Soms kijk ik naar de klok en dan denk ik: tijd is gewoon bedacht. De klok hebben grote mensen bedacht zodat we op dezelfde tijd naar school gaan. Maar het bestaat helemaal niet echt.’ Daar denk ik na afloop echt nog even over na.’